

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך מג, תשנ"ב



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

אבשלום קור

ערד נקראת בשמו של חמור מדבר

יישובים ששמים כשמות בעלי חיים

מה פירוש השם ערד? תשובה מהירה: ערד זה חמור פרא לימוד מדבר, שוכן ערבה. עיר ששמה חמור? למה לא! נסיעה קלה מערד צפונה, אל מעבר ליערות יתיר של הקרן הקימת מביאה אותנו אל סוסייה, גם היא אתר שוקק מבקרים. והיישוב החדש סוסייה, על מקומו של היישוב העתיק באותו השם, פירושו פשוט 'סוס'. ערד וסוסייה הם בעברית פשוטה חמור וסוס. דרך אגב, אפשר לכתוב סוסייה בה"א בסוף, וזה היה מנהג ארץ ישראל, ואפשר באל"ף בסוף, שכך רווח בכתובת יהודי בבל.

עכשיו נפנה צפונה, אל הכינרת. מעל עין גב מתרומם ההר סוסייתא, שפירושו בפשטות סוסה. סוסיא ביהודה וסוסייתא ליד הכינרת הם אפוא סוס וסוסה. ואם נעפיל אל הגולן נראה עוד אוסף אחד. ברוך בואנו לגמלא, העיר שעל ההר המיוחד. גמלא פירושו 'הגמל' וגם מראהו כגמל. ליד מקורות הירדן – תל דן ולידו קיבוץ דן. זאת העיר העתיקה דן. עד שבט דן לקח את העיר וקרא את שמה בשמו, קראו לעיר הזאת ליש, וליש פירושו אריה.

על מפת הארץ יש אפוא, מצפון לדרום: אריה וגמל, סוסה וציפור (הלוא היא ציפורי), סוס וחמור.

ערד וערוד – שתי הגיות לאותו שם

אמרנו שערד פירושו חמור, כלומר השם ערד הוא מתכונת של המלה ערוד. כך הם דברי האלוהים מן הסערה בספר איוב (לט, ה-ח): "מי שלח פרא חפשי ומסרות ערוד מי פתח? אשר שמתי ערבה ביתו ומשכנותיו מלחה... יתור הרים מרעהו ואחר כל ירוק ידרוש". גם הפרא, גם הערוד, הם סוגי חמור מדבר, ושניהם תרים אחר ירק, אבל בהרים, ורק בחוף.



ראינו שיישובים נקראים סוס וגמל, ולכן סביר שיהיה יישוב על שם חמור המדבר, הלוא הוא הערוד. אבל העיר אינה נקראת **ערוד** אלא **ערד**! אין בכך קושיה. יש צמדים רבים כאלה בעברית.

כשהושע בן-נון נכנס לארץ הוא מצא ענקים באזור חברון. בספר יהושע כתוב פעם "קרית ארבע אבי הַעֲנָק" ופעם כתוב "קרית ארבע אבי הַעֲנָק" (יהושע טו, יג; כא, יא). ליד אסואן שבמצרים היה **מַגְדֵּל**, אבל שש פעמים בתנ"ך קוראים לו **מַגְדֹּל**. במקום מגדל אסואן נאמר **מַגְדֵּל סִינָה** (יחזקאל ל, ו; ירמיה מו, יד). דוגמה שלישית: האלוהים אומר לנביא יחזקאל: "בן אדם! מים במשורה תשתה... ומאכלך אשר תאכלנו בַּמֶּשְׁקָל" (יחזקאל ד, י). המלה הרגילה היא **מֶשְׁקָל**, אבל ביחזקאל כתוב **מֶשְׁקָל**. ועוד דוגמה, ששני חלקיה ידועים לרבים: כיום, ליד **אילת** שוכן קיבוץ **אילות**. אבל בתנ"ך **אילת ואילות** שניהם שם לאותו מקום. ודוגמה אחרונה מממשלתו של יאשיהו מלך יהודה. בין שְׁרִיָּה היה אחד ששמו **שפן** ואחד ששמו **עכבר**. אבל במקום **עכבר** כתוב **עֲכָבוֹר** (מל"ב כב, יב).

עכשיו נשוב אל ערד. אמרנו שערד היא ערוד, כלומר חמור בר מדברי והררי, והוא עוד חוליה בשרשרת: אילת ואילות, מגדל ומגדול, משקל ומשקול, אבי הענק ואבי הענוק, עכבר שהוא עכבור וערד שהוא ערוד. ואכן התרגום היווני הקדמון לתנ"ך, תרגום השבעים, רושם במקום אחד (דה"א ח, טו) את השם הפרטי **ערוד** במקום **ערד**, וכן בתרגום הרומי לתנ"ך: Arod. כך הם שמעו מפי אבותינו, שלפעמים אמרו **ערד** ולפעמים **ערוד**.

חמור הבר היה חבר לעונש לנבוכדנצר מלך בבל. ובתיאור האירוע, בחלק הארמי של ספר דניאל (דנ' ה, כא), החמור נקרא **עֶרֶד**.

כבר השוו חכמי התלמוד את העיר התנ"כית **ערד** לחמור המדבר, בַּמְּנוֹתָם במסכת ראש השנה (ג, ע"א) את אויבי בני ישראל בנדודים במדבר: [מלך האמורי] "סיחון – שדומה לסיח במדבר... ערד – שדומה לערוד במדבר". וקָרַב ערד של בני ישראל מול "הכנעני מלך ערד יִשָּׁב הנגב" (במדבר כא, א) היה לעיני הפייטן הקדמון בכתבו: "זְכוֹר יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב בְּלִי עוֹל כַּעֲרֵד". כלומר, גם הפייטן תפס את שם העיר ערד כערוד, חמור בר, פורק עול (פיוט "זְכוֹר אֵישׁ" לשבת זְכוֹר, השבת שלפני פורים; סידור **עבודת ישראל**, מהדורת יצחק זליגמן בער, רעדעלהיים תרכ"ח).

פעם הייתה מכונית מתוצרת הארץ ושמה **סוסיטא**, כלומר סוסה. אולי תהיה פעם מכונית ישראלית ששמה ערד, כלומר ערוד. כבר עכשיו, ראו איך **ערד** דוהרת...

[רוב הדברים שודר בפינה באופן מילולי בגלי צה"ל]